BIBLIOTEKARZ PODLASKI
2/2019 (XLIII)
<https://doi.org/10.36770/bp.29>
ISSN 2544-8900 (online)
<http://bibliotekarzpodlaski.ksiaznicapodlaska.pl/>

Robert Suski*

Uniwersytet w Białymstoku

<https://orcid.org/0000-0001-5227-2743>

Krystyna z Markyate i samotność, czyli jak łatwo wypaczyć sens opowieści

[rec. Georges Minois, *Historia samotników i samotności*, tłum. Wanda Klenczon,
Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2018, ss. 590]

Streszczenie: Artykuł jest recenzją książki G. Minois *Historia samotników i samotności*. W tym tekście autor pokazuje na jednym przykładzie, jak G. Minois opacznie przedstawia źródła, a przez to nadaje im nowy sens, niezgodny z oryginałem. W rezultacie na podstawie lektury jego dzieła można odnieść mylne wrażenie, co do sytuacji opisanych w źródłach.

Słowa-kлючe: samotność, monastycyzm, średniowiecze, historia Anglii

Krystyna from Markyate and loneliness, or how easy it is to warp the sense of a story

Summary: The article is a review of the book G. Minois *The History of Loners and Loneliness*. In this text author exemplifies how G. Minois misrepresents sources, and thus gives them a new sense that fails to comply with the original. As a result, based on reading his work, one can get a wrong impression as to the situations described in the sources.

Key words: loneliness, monasticism, Middle Ages, history of England

* Robert Suski – dr hab. prof. Uniwersytetu w Białymstoku, historyk starożytności; zatrudniony na Wydziale Historii i Stosunków Międzynarodowych UwB; autor monografii *Jowisz, Jahwe i Jezus* (2014) oraz *Galeriusz* (2016).

W drugiej połowie XX wieku trzecie pokolenie historycznej szkoły *Annales* podjęło badania nad historią mentalności. Zamiast pisać o historii politycznej czy społeczno-gospodarczej badacze zajęli się analizą tego, jak zmieniały się pojęcia lub jakie zmiany zachodziły w odczuciach czy zachowaniach ludzi (dotyczyło to nie tylko badaczy z kręgu *Annales*). Uzyskaliśmy dzięki temu historii postrzegania raju¹, czyśćca², strachu w kulturze europejskiej³, poczucia bezpieczeństwa⁴, spowiedzi⁵, dzieciństwa⁶, stosunku do śmierci⁷, urody⁸, otyłości⁹, zdrowia¹⁰, czystości¹¹ czy gwałtu¹². Powstawały monografie dotyczące poszczególnych przedmiotów (na przykład lustra) oraz tego, jak zmieniały one nasze spojrzenia na świat. Ukoronowaniem tych studiów była monumentalna historia życia prywatnego¹³ i historia ciała¹⁴. Prace te są niezmiernie ciekawe, ale zawsze trzeba pamiętać o zasadniczym problemie, jaki się z nimi wiąże: mianowicie wymagają one od badaczy, którzy podejmują wyzwanie, poznania bardzo rozległych lektur i przeglądania olbrzymiej liczby źródeł należących do różnych epok. A przecież wychodzenie poza epokę, którą dany badacz się zajmuje, często jest ryzykowne. Brak znajomości źródeł lub opracowań często prowadzi do formułowania pomysłów dziwacznych i niezbyt sensownych. Oczywiście, w tym tytanicznym dziele pomaga wy-

¹ J. Delumeau, *Historia raju*, Warszawa 1996.

² J. Le Goff, *Narodziny czyśćca*, Warszawa 1997.

³ J. Delumeau, *Strach w kulturze Zachodu XIV-XVIII w.*, Warszawa 1986; J. Delumeau, *Grzech i strach. Poczucie winy w kulturze Zachodu XIII-XVIII w.*, Warszawa 1994.

⁴ Tenże, *Skrzydła anioła. Poczucie bezpieczeństwa w duchowości człowieka Zachodu w dawnych czasach*, Warszawa 1998.

⁵ Tenże, *Wyznanie i przebaczenie. Historia spowiedzi*, Gdańsk 1997.

⁶ Ph. Ariès, *Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w dawnych czasach*, Gdańsk 1995.

⁷ Tenże, *Człowiek i śmierć*, Warszawa 1989.

⁸ G. Vigarello, *Historia urody*, Warszawa 2011.

⁹ Tenże, *Historia otyłości*, Warszawa 2012.

¹⁰ Tenże, *Historia zdrowia i choroby*, Warszawa 2011.

¹¹ Tenże, *Czystość i brud. Higiena ciała od średniowiecza do XX wieku*, Warszawa 1996.

¹² Tenże, *Historia gwałtu*, Warszawa 2010.

¹³ G. Duby, Ph. Ariès, *Historia życia prywatnego*, t. 1-5, Wrocław 1999

¹⁴ *Historia ciała*, red. A. Corbin, J.-J. Courtine, G. Vigarello, t. 1-3, Gdańsk 2011–2014.

korzystywanie pracy uczniów, którym zleca się opracowanie szczegółowych zagadnień. Niemniej korzystanie z takich prac nie zawsze jest bezpieczne. Trudno, aby poszczególni autorzy znali się przecież na wszystkim. Tak się dzieje, nawet jeśli owi naukowcy najczęściej w swoich badaniach ograniczają się jedynie do najbliższego sobie kręgu kulturowego (Europa Zachodnia) i po macoszemu traktują bardziej odległe krainy (na przykład Polskę i Europę Środkowo-Wschodnią). Ten problem dobrze widać w *Historii samotników i samotności*.

Autorem *Historii samotników i samotności* jest francuski historyk Georges Minois. Był on nauczycielem historii i geografii w Lycée Ernest Renan w bretońskim mieście Saint-Brieuc. W tym wypadku nie mamy zatem do czynienia z naukowcem-pracownikiem uczelni wyższej, a z nauczycielem. Jest on autorem wielu prac dotyczących historii swojej małej ojczyzny, czyli Bretanii. Po polsku ukazało się pięć jego książek: *Historia starości. Od antyku do renesansu*¹⁵, *Kościół i nauka*¹⁶, *Historia piekła*¹⁷, *Kościół i wojna. Od czasów Biblii do ery atomowej*¹⁸ oraz właśnie *Historia samotności i samotników*. Jak widać, jest on autorem niezwykle płodnym, który podejmuje dosyć różnorodną tematykę, choć najczęściej powiązaną z historią Kościoła (oraz Bretanii – te prace nie były jednak tłumaczone na język polski). Sama monografia składa się z 11 rozdziałów. Pierwsze trzy dotyczą podejścia do samotności w starożytności pogańskiej, chrześcijańskiej i średniowiecza. Kolejne cztery rozdziały opowiadają o samotnikach, samotności w okresie nowożytnym, wreszcie ostatnie cztery przedstawiają historię XIX/XXI wieku. Praca została napisana w 2013 roku i podejmuje także tematykę współczesną: popularność bycia singlem, czy samotność w ułudzie internetowej bliskości. O ile temat podjęty przez Minois jest bardzo ciekawy, o tyle można mieć spore zastrzeżenia wobec wykonanego przez niego zadania. Wystarczy przestudiować jeden przykład.

Omawiając średniowiecznych rekluzów, Minois zwraca uwagę na utrzymywanie przez nich przyjaźni (lub sugerując nawet coś więcej niż przyjaźń) z innymi rekluzami. Pisarz przekonuje:

¹⁵ G. Minois, *Historia starości. Od antyku do renesansu*, Warszawa 1995.

¹⁶ Tenże, *Kościół i nauka*, Warszawa 1995.

¹⁷ Tenże, *Historia piekła*, Warszawa 1996.

¹⁸ Tenże, *Kościół i wojna. Od czasów Biblii do ery atomowej*, Warszawa 1998.

Otóż żyjąca w XII wieku Krystyna z Markyate jest zamężna, ale skoro pragnie żyć jako rekluzka, to jej mąż Beorhted uroczyście wyrzeka się swych praw małżeńskich podczas ceremonii, w której jako świadkowie wzięło udział pięciu eremitów. Za radą innego eremity z sąsiedztwa Krystyna wprowadza się do celi we Flamsted koło Saint-Albans, obok celi innej rekluzki Alfwen, która pozostaje w bardzo dobrych stosunkach z rekluzem Rogerem, mieszkającym dwie mile dalej. Rekluzi, rekluzki, eremici odwiedzają się wzajemnie, co pozwala rzeczonemu Rogerowi do tego stopnia docenić zalety Krystyny, że proponuje jej, by zamieszkała w celi przylegającej do jej mieszkania, co wzbudza zazdrość rekluzki Alfwen. Roger i Krystyna pozostali praktycznie w kohabitacji: jedynie deska oddziela ich cele, a Roger zdejmuje ją na wieczór, by Krystyna mogła skorzystać z toalety. Idylla trwa aż do śmierci Rogera. Nie wiemy, jaki był stopień intymności osiągnął związek rekluza i rekluzki, ale wiadomo, że dopiero po śmierci Rogera biskup w Lincoln udzielił Krystynie formalnej konsekracji¹⁹.

Czytelnik mógłby odnieść wrażenie, że ma do czynienia z kobietą, która, znudzona, odeszła od męża, znalazła przyjaźń innej samotniczki, a następnie stworzyła coś na kształt związku z innym rekluzem. Przy czym owa bliskość była na tyle duża, że wątpiono w jej czystość. Można byłoby odnieść wrażenie, iż wybranie przez nią drogi pustelniczki było efektem ucieczki od trudów życia małżeńskiego, a sama Krystyna z Markyate niespecjalnie zmieniła swoje życie towarzyskie po zostaniu rekluzką. W każdym razie daleko było jej do samotności pustelniczki. Minois kreślił dosyć sielankowy obraz. A jak wyglądała sama historia, ale opisana w źródłach?

Prawie wszystko, co wiemy o Krystynie z Markyate, zawdzięczamy jej żywotowi, który został napisany przez nieznanego mnicha z opactwa w St. Albans. Zachowany tekst pochodzi z XIV wieku i został dołączony do *Sancilogium Angliae* Johna of Tynemouth. To dzieło opisywało żywoty 157 angielskich świętych²⁰. Krystyna miała być pobożna i piękna, pochodzić ze szlachetnej rodziny, była napełniona Duchem Świętym²¹. Młoda dziewczyna

¹⁹ Tenże, *Historia samotności i samotników*, Warszawa 2018, s. 156-157.

²⁰ A. Głusiuk, *Żywot Krystyny z Markyate*, Warszawa 2016, s. 9-48.

²¹ *Żywot Krystyny z Markyate*, 1-2.

ślubowała dziewictwo²². Nie uległa ona Ranulfowi biskupowi Durham, który próbował usidlić dziewczynę²³. Biskup w ramach zemsty znalazł jej kandydata na męża (Burtreda), choć wiedział, że dziewczyna chce żyć w czystości²⁴. Krystyna odrzuciła jednak zamążpójście, dopiero po roku w efekcie machinacji przyjaciółki i krewnej Helisent zgodziła się na małżeństwo²⁵. Mimo to, Krystyna nie chciała słyszeć o utracie dziewictwa i mimo forteli wymyślanych przez rodzinę oraz zniecierpliwieniu Burtreda zachowała je²⁶. Wywołało to gniew rodziny, która, urażona, traktowała dziewczynę z dużym okrucieństwem. Jej mąż był dobrą partią, a podejście dziewczyny do małżeństwa przyniosło wstyd jej bliskim. Krystyna z Markyate nie uległa, choć została wyrzucona z domu, spotykała się z szykanami, chłostą, a jej matka Beatrycze odwołała się do magii i napojów miłosnych, aby zmienić podejście córki²⁷. W końcu, umęczona, uciekła od rodziny, aby poświęcić swoje życie Bogu²⁸. Dziewczyna rzeczywiście trafiła do pustelniczki Alfwen²⁹. Tutaj musiała się ciągle ukrywać przed mężem i rodziną. U Alfwen Krystyna spędziła dwa lata, a następnie zmuszona była szukać nowej kryjówki³⁰. Tym razem pomocny okazał się eremita Roger, u którego mieszkała przez kolejne 4 lata³¹. Odejście od Alfwen nie było efektem chęci zamieszkania z Rogerem, ale spowodowane zostało niemożnością dalszego ukrywania się przed rodziną.

Jak widać, streszczenie losów Krystyny z Markyate, które odnajdujemy u Minoisa, jest dalekie od treści jej żywota. Krystyna nie została w nim opisana jako znudzona małżonka, która po prostu odeszła od męża. Od zawsze chciała ona zachować dziewictwo, do małżeństwa ją zmuszono. Stale groziło jej niebezpieczeństwo z rąk rodziny nieumiejącej pogodzić się z hańbą, jaką

²² *Żywot Krystyny z Markyate*, 4.

²³ Tamże, 5.

²⁴ Tamże, 6-7.

²⁵ Tamże, 7.

²⁶ Tamże, 8-11.

²⁷ Tamże, 12-21.

²⁸ Tamże, 29-31.

²⁹ Tamże, 32.

³⁰ Tamże, 35.

³¹ Tamże, 35-36.

sprowadziła na nich Krystyna. W żywocie świętej nie ma sielanki, nie ma idylli, a Krystyna poświęciła wszystko, aby zachować dziewictwo i osiągnąć świętość mimo upokorzeń, wyrzucenia z domu, chłosty i podstępów. Roger dalej musiał ukrywać Krystynę z Markyate, tak jak wcześniej czyniła to Alfwen. Jej problemów nie zakończyła zresztą śmierć eremity. Czytelnik, który nie mógłby skonfrontować tekstu Minois z *Żywotem Krystyny z Markyate*, mógłby na opak odczytać jej losy.

W tym miejscu straciłem niestety zaufanie do pracy Georgesa Minois. Skoro potrafił on tak nieudolnie streścić historię życia tej jednej osoby, kompletnie wypaczając jego sens, to nie mam żadnej pewności, czy w innych przypadkach nie jest podobnie. Nawet jeśli odnajdujemy w tym dziele ładne i ciekawe historie, to bez sprawdzenia źródeł nie możemy być pewni, czy autor nie wypaczył sensu danej opowieści. W tym przypadku konfrontacja źródła i omówienia go u Minois była prosta, powołał się on na żywot, który jest dostępny polskiemu czytelnikowi. Wartość tej pracy dla poznania faktów jest więc bardzo ograniczona. O ile bowiem jest oczywiste, że historyk dokładnie przegląda źródła dla swojej epoki, to porównując analizowaną sytuację z inną epoką, często powołuje się na monografie, a do samych źródeł już niekoniecznie zagląda. Lektura tłumaczonej na język polski pracy Georgesa Minois mogłaby go sprowadzić na manowce. Dodajmy, że podobnych przykładów na dosyć nieudolne streszczanie źródeł możemy w tej pozycji znaleźć więcej. Autor nie zawsze rozumie specyfikę źródeł (na przykład monastycznych) i szuka w nich rzeczywistości faktycznej, a nie jedynie wyobrażonej, symbolicznej, fikcyjnej. A szkoda, gdyż wiele z przytoczonych przez autora opowieści jest bardzo soczystych i ciekawych. Niestety, lektura *Historii samotności i samotników* to obcowanie ze sporą ilością historycznych *fake-newsów*.

Bibliografia

Ariès Ph., *Człowiek i śmierć*, tł. E. Bąkowska, Warszawa 1989.

Ariès Ph., *Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w dawnych czasach*, tł. M. Ochab, Gdańsk 1995.

Robert Suski, *Krystyna z Markyate i samotność, czyli jak łatwo wypaczyć sens opowieści*

Ariès Ph., Duby G., *Historia życia prywatnego*, t. 1-5, tł. M. Zięba, K. Osińska-Boska, M. Cebo-Foniok, Wrocław 1999.

Delumeau J., *Grzech i strach. Poczucie winy w kulturze Zachodu XIII-XVIII w.*, tł. A. Szymanowski, Warszawa 1994.

Delumeau J., *Historia raju*, tł. E. Bąkowska, Warszawa 1996.

Delumeau J., *Skrzydła anioła. Poczucie bezpieczeństwa w duchowości człowieka Zachodu w dawnych czasach*, tł. A. Kuryś, Warszawa 1998.

Delumeau J., *Strach w kulturze Zachodu XIV-XVIII w.*, tł. A. Szymanowski, Warszawa 1986.

Delumeau J., *Wyznanie i przebaczenie. Historia spowiedzi*, tł. M. Ochab, Gdańsk 1997.

Głusiuk A., *Żywoł Krystyny z Markyate*, Warszawa 2016.

Le Goff J., *Narodziny czyśćca*, tł. K. Kocjan, Warszawa 1997.

Historia ciała, t. 1-3, pod red. A. Corbin, J.-J. Courtine, G. Vigarello, tł. T. Stróżyński, K. Belaid, Gdańsk 2011-2014.

Minois G., *Historia piekła*, tł. A. Kędzierawska, Warszawa 1996.

Minois G., *Historia samotności i samotników*, tł. W. Klenczon, Warszawa 2018.

Minois G., *Historia starości. Od antyku do renesansu*, tł. K. Marczeńska, Warszawa 1995.

Minois G., *Kościół i nauka*, tł. A. Szymanowski, Warszawa 1995.

Minois G., *Kościół i wojna. Od czasów Biblii do ery atomowej*, tł. A. Szymanowski, Warszawa 1998.

Vigarello G., *Czystość i brud. Higiena ciała od średniowiecza do XX wieku*, tł. I. Bielicka, Warszawa 1996.

Vigarello G., *Historia gwałtu*, tł. A. Leyk, Warszawa 2010.

Vigarello G., *Historia otyłości*, tł. A. Leyk, Warszawa 2012.

Vigarello G., *Historia urody*, tł. M. Falski, Warszawa 2011.

Vigarello G., *Historia zdrowia i choroby*, tł. M. Szymańska, Warszawa 2011.